

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Дрозда Петра Юрійовича

«Академік АН СРСР Є.М. Лавренко – вчений, педагог, організатор вітчизняної ботанічної науки (20–80-ті рр. XX ст.)», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок із науковими програмами. За сучасних умов державотворення в Україні історична реконструкція вітчизняної біологічної науки повинна ґрунтуватися на детальному аналізі та об'єктивній оцінці внеску окремих особистостей у розроблення її окремих наукових напрямів. Персоналізація української історії науки дає змогу визначити етапи розвитку наукових напрямів, надає історії вітчизняної науки й техніки портретної конкретики, у сукупності визначає актуальність поставленої проблеми. Тема наукової роботи є, безперечно, актуальною і важливою для сьогодення з погляду вивчення історії розвитку природничих наук, зокрема такої важливої галузі як геоботаніка.

У цьому контексті автором досліджено життєвий та творчий шлях видатного вченого, геоботаніка і ботаніко-географа, академіка АН СРСР Євгена Михайловича Лавренка (1900–1987 рр.). Завдяки вивченню цієї теми збагачуються маловідомі сторінки історії української науки і освіти, зокрема ті, що стосуються розвитку геоботаніки, систематики рослин, ґрунтознавства, охорони природи.

Активна наукова і науково-організаційна діяльність академіка Є.М. Лавренка, його фундаментальні праці з методичних і теоретичних проблем геоботаніки та екології, що отримали визнання і поширення не тільки в нашій країні, а й за кордоном, наукове та методичне керівництво великими колективами вчених, численні учні та послідовники здійснили вагомий внесок у розвиток ботанічної науки України, Росії, Казахстану, Монголії та ін.

Діяльність академіка Є.М. Лавренка до цього часу не була предметом спеціального вивчення, а в історіографічних джерелах відсутні праці, в яких би комплексно і ґрунтовно досліджувалася ця тема. Тому дослідження, здійснене дисертантом, є актуальним і має наукову новизну.

Дослідження є складовою частиною наукової тематики: «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти

дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207), «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0116U002102).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Дисертаційна робота є виконанням особисто Петром Юрійовичем Дроздом науковим дослідженням, в якому розкрито авторський підхід до вивчення наукового простору та професійної діяльності академіка Є.М. Лавренка в контексті розвитку природознавчих наук, а також вітчизняної геоботанічної науково-дослідної справи.

Зміст дисертації є лаконічним та логічно побудованим за своєю структурою.

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими. Для цього автором опрацьовано значну кількість архівних джерел та літератури (300 позицій).

У дослідженні застосовувалися принципи історизму, об'єктивності, системності, комплексності, науковості, багатфакторності та всебічності, а також методи історіографічного аналізу, синтезу, класифікації, системно-структурного підходу, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, періодизації, персоніфікації, термінологічного, джерелознавчого та архівознавчого аналізу.

Результати досліджень автора є достатньо обґрунтованими та сформульовані у 5 пунктах висновків.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях. Дисертаційна робота П.Ю. Дрозда характеризується науковою новизною та практичною спрямованістю.

Автором уперше на основі аналізу архівних джерел та опублікованих праць здійснене комплексне дослідження наукової, організаційної та педагогічної діяльності вітчизняного вченого-геоботаніка, академіка Є.М. Лавренка; розроблено періодизацію життя та діяльності вченого. Дисертантом введено до наукового обігу маловідомі факти науково-організаційної діяльності Є.М. Лавренка, а саме: період фахової підготовки в аспірантурі науково-дослідної кафедри ґрунтознавства при Харківському інституті народної освіти (с. 47–50), участь у роботі Харківського Ботанічного інституту (с. 45–46), Всесоюзного науково-дослідного інституту агролісомеліорації та лісового господарства (с. 63–64), Українському комітеті охорони пам'яток природи (с. 132–147), членство в Сільськогосподарському науковому комітеті (с. 52–57). У дисертації вперше проаналізовано доробок ученого з історії ботанічної науки (147–156) та основні напрями його наукової школи (с. 156–165). Автором зібрано і систематизовано джерельний матеріал (літературний та архівний), який дає змогу відтворити цілісну картину становлення Є.М. Лавренка як ученого-ботаніка широкого профілю.

Основні положення дисертації знайшли відображення у 12 наукових праць, серед яких: 5 наукових одноосібних статей – у збірках наукових праць, що є фаховими науковими виданнями з історичних наук, 1 стаття – в іноземному виданні, 6 – у матеріалах конференцій. Наукові одноосібні праці автора присвячені окремим положенням і цілком відповідають змісту дисертації.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі розкрито актуальність теми, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дисертаційного дослідження, встановлено хронологічні межі, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі, присвяченому стану наукової розробки, історіографії, джерельній базі та методології дослідження, висвітлено основні етапи розвитку наукової думки з обраної теми, проаналізовано джерельну базу та визначено методологію. Дисертантом досліджено існуючі історіографічні джерела та визначено, що укладачі узагальнюючого біобібліографічного покажчика залишили поза увагою низку праць Є.М. Лавренка та про нього, опублікованих у харківський період науково-організаційної та педагогічної діяльності вченого (с. 17). Заслужують на увагу також поділи історіографічних джерел на періоди: радянська історіографія (1926–1991 pp.); сучасна історіографія (1991–2016 pp.) (с. 11).

Джерельна база дослідження включає документи з архівних установ України та Російської Федерації, масив опублікованих і неопублікованих праць Є.М. Лавренка, мемуари його сучасників та учнів.

Основним джерелом інформації для дослідження стали матеріали з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Санкт-Петербурзького філіалу Архіву Російської академії наук, Ботанічного інституту імені В.Л. Комарова Російської академії наук. Більшість документів вперше введені до наукового обігу.

Дисертантом ретельно опрацьовано опубліковані роботи Є.М. Лавренка, а також такі періодичні видання: «Ботанический журнал», «Известия АН СССР», «Известия Государственного географического общества», «Советская ботаника», «Бюллетень Московского общества испытателей природы», «Журнал общей биологии», «Природа», «Український ботанічний журнал», «Вісник сільськогосподарської науки», «Почвоведение» та ін. (с. 32). Варто відмітити відтворення автором наукових інтересів та здобутків вченого у вигляді діаграм, що представлені у додатках.

Чітко підібрана методологічна база дисертації дозволила проаналізувати і синтезувати зібраний матеріал, забезпечити його репрезентативність.

Таким чином встановлено, що науковий простір та професійна діяльність академіка Є.М. Лавренка до цього часу на дисертаційному рівні не досліджувалися, а достатня джерельна база є прийнятною для виконання поставлених завдань.

Другий розділ складається з чотирьох підрозділів і присвячений основним етапам науково-організаційної діяльності Є.М. Лавренка в наукових установах та педагогічних закладах Харкова, Ленінграда, його президенство у Всесоюзному ботанічному товаристві. У цьому розділі також запропоновано періодизацію наукової роботи вченого, проаналізовано його внесок у становлення науково-дослідних установ природничого спрямування.

Третій розділ складається з чотирьох підрозділів, у яких розглядається науковий доробок Є.М. Лавренка, детально охарактеризовано основні напрями наукових пошуків вченого: дослідження рослинного покриву аридних і субаридних територій, географія видів, ботаніко-географічне районування, вчення про фітогеосферу, проблеми історії флори і рослинності, геоботанічне картографування, класифікація рослинності, комплексне вивчення екобіоморф, структура рослинних угруповань, систематика рослин, методика і програми геоботанічних досліджень.

Дисертантом здійснено комплексний аналіз природоохоронної діяльності Є.М. Лавренка в Харківській крайовій комісії охорони пам'ятників культури та природи та Українському комітеті охорони пам'яток природи.

Автором вперше проаналізовано праці Є.М. Лавренка в галузі історії ботанічної науки, здійснено умовний поділ їх проблематики: висвітлення біографій та наукової діяльності окремих учених; публікації, присвячені історії розвитку ботаніки; розвідки з історії функціонування ботанічних установ (с. 166).

У дисертації відтворено функціонування наукової школи вченого, зокрема підготовку іноземних наукових кадрів. Виділено наукові напрями наукової школи Є.М. Лавренка: ботаніко-географічне вивчення аридних і субаридних територій; систематика рослин; вивчення болотної рослинності; геоботанічне картографування; екологія рослин (с. 159).

За змістом дисертації слід відмітити, що робота виконана на достатньому науково-методичному рівні. Мета, завдання, об'єкт і предмет чітко визначені. Розділи дисертації логічно пов'язані між собою, що свідчить про глибокий комплексний підхід до розв'язання поставленої проблеми. Досить ретельно сформований додатковий матеріал. Висновки до розділів чіткі та лаконічні, а загальні висновки в достатній мірі відображають зміст роботи.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні положення.

Зміст основних положень дисертаційної роботи і автореферату ідентичний. Дисертація і автореферат відповідають вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Дисертаційне дослідження П.Ю. Дрозда, як і кожна велика наукова робота, не позбавлене недоліків. Тому необхідно надати деякі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 2.4. «Діяльність Є.М. Лавренка в контексті функціонування Всесоюзного ботанічного товариства (1918–1987 рр.)» варто було б зазначити вплив президенства Є.М. Лавренка (1965–1975) на роботу Українського ботанічного товариства.

2. У підрозділі 3.2. «Природоохоронна діяльність ученого» вказано, що Є.М. Лавренко був членом Харківського товариства любителів природи, організованого професором В.І. Талієвим. У цей період функціонувало «Товариство дослідників природи при Харківському університеті». Варто було б зазначити, чи співпрацював Є.М. Лавренко із цією авторитетною природоохоронною організацією.

3. Висновок 3, який розкриває основні напрями наукової діяльності вченого, бажано було б скоротити.

4. У дисертації досить побіжно згадується участь Є.М. Лавренка в агрономічній інвентаризації ґрунтів у 1932–1933 рр. Оскільки вона була великомасштабною і першою за обсягом стосовно України ґрунтознавчою роботою, в якій геоботанічними дослідженнями керував вчений, варто було б більш детально дослідити цей період.

5. Поряд з тим, що робота в цілому написана грамотно, легко читається, однак вона містить деякі технічні огріхи (с. 66 «згайшли» – знайшли, с. 68 «проводилу» – проводили, с. 69 «буву» – був у, с. 72 «Однаук» – однак, с. 120 «вдаося» – вдалося).

Але незважаючи на вищенаведені зауваження й побажання, наукова новизна та практичне значення даного дисертаційного дослідження залишаються важливими і цілком не зменшуються.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам МОН України. Дисертація Петра Юрійовича Дрозда є самостійною, цілісною і завершеною науковою працею, виконаною на актуальну тему. Одержані в роботі науково обґрунтовані результати в сукупності забезпечують вирішення наукового завдання – дослідження наукової, організаційної та педагогічної діяльності академіка Є.М. Лавренка в галузі природничих наук.

Виклад матеріалу в дисертаційній роботі послідовний і логічний. Висновки науково обґрунтовані.

За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота П.Ю. Дрозда відповідає

вимогам, передбаченими пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, паспорту спеціальності – Історія науки й техніки за напрямом «Історична біографістика вчених та організаторів науки», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри теорії і
методики технологічної освіти
та комп'ютерної графіки

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
кандидат історичних наук

ПІДПИС О.М. Пильтяй
Засвідчує:
Нач. ВК

Олександр М. Пильтяй